

Отсуството на надзор како генератор на корупцијата во државните претпријатија

Автор: Сабина Факиќ, Центар за граѓански комуникации

мај, 2019

Овој документ е подготвен од страна на Платформата на граѓански организации за борба против корупција со поддршка на американскиот народ преку Агенцијата на САД за меѓународен развој (УСАИД). Мислењата изразени во овој извештај им припаѓаат на авторите и не ги изразуваат ставовите на Агенцијата на САД за меѓународен развој или на Владата на Соединетите Американски Држави.

Извршно резиме/апстракт

„Претпријатијата во државна сопственост се особено ранливи на корупцијата со оглед на нивната блискост со властите и политичарите, обемот на средства со кои управуваат и критичноста на услугите кои ги нудат“, се оценува од страна на Организација за економска соработка и развој ОЕЦД чии истражувања покажуваат дека во светски рамки токму вработените во државните претпријатија најчесто примаат поткуп¹.

Со оглед на големината на капиталот со кој располагаат овие претпријатија, како и зголемениот ризик од корупција во нив се наметнува потреба од потемелно следење односно надзор на нивното работење. Ваквата состојба е особено нагласена во нашата земја бидејќи државните претпријатија, со оглед на капиталот со кој располагаат и бројот на вработени, претставуваат извор на голема економска и политичка моќ на владеачките структури односно партиите на власт. Притоа, оваа моќ лесно може да се злоупотреби во услови на слаби и нефункционални институции на системот, каква што е состојбата кај нас.

Целта на овој документ е да направи проценка дали и во кој обем јавноста и надлежните институции ја следат работата на државните претпријатија во земјата. Притоа, фокусот ќе биде ставен на два значајни аспекти од надзорот. Првиот, надзорот од јавноста преку поактивната и реактивната транспарентност на претпријатијата во државната сопственост. Вториот аспект се однесува на надзорот од надлежните институции како Државниот завод за ревизија (ДЗР) и Државната комисија за спречување корупција (ДКСК). Во однос на ДЗР ќе се изнесат податоци за контролите кои се спроведени од страна на државните ревизори во периодот 2004-2018 година. Додека пак во однос на ДКСК ќе биде направен преглед на предметите отворени од ова тело во изминатите 10 години врз основа на анализа на годишните извештаи на институцијата.

Наведените наоди и податоци ќе бидат сублимирани за да дадат придонес кон расветлување на состојбите во една област која досега не била доволно анализирана во јавноста и ќе овозможи да се дефинираат јасни препораки до основачите на претпријатијата во државна сопственост како и до сите надлежни институции и засегнати страни.

Значењето на овој документ произлегува оттаму што отсуството на надзор врз работата на државните претпријатија не само што ја овозможува туку и ја стимулира корупцијата, на која и онака се подложни државните претпријатија.

¹ https://read.oecd-ilibrary.org/governance/oecd-foreign-bribery-report_9789264226616-en#page9

Содржина

Извршно резиме/апстракт.....	1
Вовед.....	3
Надзор врз работата на државните претпријатија од страна на јавноста.....	4
Надзор врз работата на државните претпријатија од страна на Државниот комисија за спречување на корупција.....	7
Надзор врз работата на државните претпријатија од страна на Државниот завод за ревизија.....	9
Заклучок и препораки.....	11
Профил на авторот.....	12
Библиографија/користена литература.....	13

Вовед

Како чувари на јавните средства, државните претпријатија наместо да бидат пример за интегритет и транспарентност најчесто се одликуваат со слаби системи за управување и неефикасност и со високи ризици од корупција.

Од 100 најголеми компании во светот дури 22 се државни. Во земјава пак од најголемите 100 претпријатија 4 се во целосна сопственост на државата, а во најголемите 200 се наоѓаат 12 претпријатија во сопственост на државата, притоа се мисли и на оние основани од централна и од локалната власт.

Вкупно во земјата има 142 претпријатија во државна сопственост, нивни основачи се доминантно Владата и единиците за локална самоуправа, а Собранието се јавува како основач само на јавното радиодифузно претпријатие Македонска Радиотелевизија. Овие претпријатија имаат правен статус на јавни претпријатија или акционерски друштва. Но, иако дел од претпријатијата имаат статус на акционерски друштва тоа не значи дека тие котираат на берзата, ниту дека некој тргува со нивните акции², едноставно овој правен статус со кој работата согласно Законот за трговски друштва им овозможува вешто заобиколување на низа обврски кои ги имаат претпријатијата основани согласно Законот за јавни претпријатија. Имено, Законот за јавни претпријатија многу попрецизно ја регулира обврската за транспарентност и отчетност на претпријатија.

Приходите на 142 претпријатија во државна сопственост во 2017 година изнесувале 48,4 милијарди денари (787 милиони евра) односно 8% од бруто домашниот производ (БДП) на земјата. Вкупно, овие претпријатија вработуваат 28 илјади луѓе. Овие податоци доволно говорат дека државните претпријатија преставуваат сериозен извор на економска и политичка моќ со што се наметнува потребата да бидат под будното око на јавноста за да се спречи нивната злоупотреба.

Основачите на претпријатијата – Владата и општините не изготвуваат подетални анализи за резултатите од работењето на овие претпријатија со што изостанува јасна слика за ефикасноста на нивното работење. Секое трето претпријатие работи со загуби³, а дел од претпријатија кои прикажуваат позитивни финансиски резултати се јавуваат на листите на големи должници на Управата за јавни приходи за неплатени даноци или пак имаат големи неплатени доспеани обврски, што говори за нереално прикажување на добивка од работењето. Ваквата состојба разбирливо го отвора прашањето дали

² На берзата контира само АД Градски трговски центар бидејќи единствено кај ова претпријатие државата не е 100% сопственик на акциите, туку на 97,58%.

³ Дури 36 државни фирми ја завршиле 2017 година со загуба, Центар за граѓански комуникации, 2018

слабостите во работењето на државните претпријатија се резултат само на недоволно квалитетното управување или пак зад нив се кријат и корупциски мотиви односно злоупотреба на јавно доверената моќ за лични и партиски цели.

Надзор врз работата на државните претпријатија од страна на јавноста

За да можат граѓаните да ја следат работата на претпријатијата основани од Владата и од единиците на локалната самоуправа, тие мора да имаат на увид најразлични податоци и информации кои ќе им помогнат да ги добијат потребните сознанија. До овие податоците граѓаните можат да дојдат на два начини. Првиот е со тоа што самите претпријатија на своите веб страници и преку разни канали за комуникација ќе ги пласираат релевантните информации (извештаите за нивното работење, програмите за работа и сл.). Вториот начин е граѓаните сами да ги бараат информациите кои им се потребни за да дојдат до одредени сознанија. Се разбира дека првиот начин на информирање подразбира самите претпријатија да бидат проактивни и согласно Законот за слободен пристап до информации и другите релевантни закони од областа на нивното работење, на своите веб-страницата да ги објавуваат сите значајни информации за нивното работење. Но, дали и колку тоа навистина го прават државните претпријатија.

Транспарентноста и отчетноста на претпријатијата во државна сопственост е загрижувачки ниска. Ова го потврдуваат и истражувањата каде предмет на мониторинг биле 30 најголеми претпријатија, а оценката на нивната транспарентност е направена преку мерење на исполнувањето на 30 стандарди утврдени согласно релевантните закони и добрата практика⁴. Произлегува дека претпријатијата исполнуваат само 28% од поставените стандарди кои се поделени во три сегменти: транспарентност во однос на организацијата на работењето, транспарентност за пристап до информации и транспарентност за резултатите од работењето. Ниту едно од 30-те најголеми претпријатија во државна сопственост, чии вкупни годишни приходи надминуваат 700 милиони евра, нема високо или солидно ниво на транспарентност. Во истражувањето е оценето дека се исполнети услови за разрешување на 18 директори на јавни претпријатија, од кои 6 основани од Владата, а 12 од локалните власти, поради необјавување извештаи од работењето. Ова е последица на непочитување на Законот за јавни претпријатија за навремено објавување на веб-страницата на јавното претпријатие на тримесечните извештаи кои содржат показатели за финансиското работење за 2018 година, годишната сметка и извештајот за работењето на јавното претпријатие за 2017 година.

Истражувањето покажа дека речиси половина од претпријатијата ги немаат објавено ниту имињата на членовите на управните и на надзорните одбори. Објавувањето на биографиите на членовите на овие управувачки органи, со што нивната компетентност

⁴ Транспарентност и отчетност на претпријатијата во државна сопственост, Центар за граѓански комуникации, 2019 година

би се ставила на увид на пошироката јавност, е пракса само на две претпријатија. Ниту едно претпријатие основано од Владата или од општините не објавува информации за седниците на управните одбори. Ниту едно претпријатие нема објавено податоци за надоместоците што им се плаќаат на членовите на нивните управни и надзорни одбори. Само едно претпријатие ја има испочитувано законската обврска за објавување лице овластено за заштитено внатрешно пријавување, а ниту едно го нема објавено Правилникот за заштитено внатрешно пријавување. Но, и во овој случај наведено е името на овластеното лице, но не е објавен и соодветниот правилник. Притоа, на веб-страницата даден е само телефонски број на овластеното лице, а не и поштенската или електронската адреса. Обврската за задолжително објавување на плановите за јавни набавки со сите измени и дополнувања не ја почитуваат дури 67% од претпријатијата. Само две претпријатија на својата веб-страница објавуваат огласи за јавни набавки, што значи дека 97% не ја почитуваат обврската. Само едно јавно претпријатие ги има објавено известувањата за склучените договори за јавни набавки. Ниту едно претпријатие на својата веб-страница нема објавено известувања за реализираните договори за јавни набавки, за да се види дали институцијата практикува анекс-договори и дали целосно и соодветно ги реализира договорите.

Иако е јавно објавен детален приказ на исполнувањето на стандардите од страна на 30 најголеми претпријатија, не постојат сознанија кои ќе укажат дека по објавувањето на ова истражување основачите на претпријатијата, Владата и општините, побарале одговорност од раководните структури во претпријатија. Имено, констатирано е дека ниската транспарентност е проследена и со незаконско работење односно директно непочитување на одредени одредби од Законот за јавни претпријатија, Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер и Законот за заштита на укажувачите.

Ваквата состојба недвосмислено говори дека нивото на проактивната транспарентност на претпријатијата е недоволна за да им овозможи на граѓаните надзор врз нивната работа. Оттука, се поставува прашањето дали е можеби функционален начинот на директно обраќање на граѓаните до овие претпријатија за информациите кои се од интерес на јавноста. Судејќи според податоците од Комисијата за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер и овој вид на надзор од страна на јавноста не е многу ефикасен. Притоа, значајно е да се нагласи дека надлежната комисија не ги следи јавните претпријатија и акционерски друштва како посебна категорија туку ги става во група на иматели на информации која ја нарекува „јавни претпријатија и установи“.

Според податоците од годишниот извештај на Комисијата за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер за 2017 година до сите институции во земјата, чии вкупен број изнесува 1.256, се доставени 9.905 барања за информации согласно Законот за слободен пристап до информации од јавен карактер. Додека пак до

јавни претпријатија и установи, чии вкупен број според Комисијата изнесува 278, се доставени 590 барања. Ова значи националниот просек на доставени барања до институциите во 2017 година изнесувал 8 барања по институција, додека пак до јавни претпријатија и установи пак просечно се доставени по 2 барања, односно 4 пати помалку. Разликите во однос на просекот се воочливи и во однос на жалбите. Имено, вкупно во земјата во 2017 година се доставени 758 жалби, притоа 86 од нив се доставени за јавните претпријатија и установи што значи дека националниот просек на жалби во однос на барања за информации изнесува 7.7%, а на јавните претпријатија и установи е речиси двојно поголем и изнесува 14.6%. Оттука, произлегува дека јавните претпријатија не само што добиваат мал број на барања за информации, туку и дека барателите почесто се жалат или на нивниот молк или од квалитетот на информацијата која ја доставиле.

Комисијата за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер не располага со податоци за структурата на барателите на информации односно колку од нив се граѓани, невладини организации, новинари, компании итн. Но, се претпоставува дека помеѓу барателите на информации доминираат граѓаните и невладините организации. Но, она што е сосема логично е дека дел од доставените барања на граѓаните и на фирмите се однесуваат за прашања кои лично нив ги засегаат, а не прашања кои ја расветлуваат работата на претпријатието што секако е веројатно кај побараните информации од НВО и новинарите.

Имајќи го сето ова предвид со право можеме да констатираме дека ниското ниво на транспарентност на претпријатијата во државна сопственост е проследено и со мал интерес на засегнатите страни да обезбедат релевантни податоци за работењето на овие претпријатија преку доставување на барања согласно до јавни претпријатија и установи и на тој начин да го следат квалитетот на услугите кои им ги даваат на граѓаните.

Овие податоци недвосмислено упатуваат на заклучокот дека согласно информациите кои им се ставаат на располагање граѓаните немаат можност да ги следат ефектите од работата на државните претпријатија. Проблемот е нотиран и од Европската комисија која во последниот извештај за напредокот на земјата, издаден во април 2018 година вели дека во тек се напори за подобрување на транспарентноста и отчетноста на јавноста институции, државните претпријатија и јавните расходи преку дијалогот за управување со јавните финансии.

Надзор врз работата на државните претпријатија од страна на Државната комисија за спречување на корупцијата

Анализата на годишните извештаи од работењето на Државната комисија за спречување на корупцијата покажува дека во изминатите 10 години односно од 2009 до 2018 година

институцијата имала оформено само 18 предмети кои се однесувале на државните претпријатија. Притоа, во овој број се вклучени случаи за кои Државната комисија покренала некоја иницијатива, а не и случаите во кои пријавите за претпријатија биле отфрлени со заклучок дека нема елементи за натамошно постапување (во извештаите на ДКСК се нотирани 3 вакви случаи со тоа што пријавите се однесувале за користење на ресурси, односно работници и возила во партиска изборна кампања). Произлегува дека од 18 предмети во кои биле опфатени државни претпријатија, во 16 ДКСК повела иницијативи пред надлежните обвинителства за поведување постапки за кривично гонење на раководно лице или лица во претпријатие во државна сопственост, а во 2 предмети биле покренати иницијативи за разрешување на директорите поради кумулација на функции.

Доколку се навлезе во анализа на начините до кои ДКСК дошла до сознанијата за овие предмети произлегува дека 12 од нив, односно две третини, се базираат врз наоди на Државниот завод за ревизија, во 3 случаи станува збор за претставки, а во 3 за пријави. Произлегува дека ревизорските контроли на ДЗР се најзначајни за ДКСК барем кога станува збор за работењето на државните претпријатија. Во однос, пак, на претставките и пријавите забележливо е дека тие главно се однесувале на злоупотреби во изборниот период што говори дека политичките партии ги штитат јавните пари само тогаш кога нивниот изборен резултат е доведен во прашање, односно кога владеачката партија ги злоупотребува јавните ресурси за политички цели. Дополнително загрижува што нема сознанија дека надлежните обвинителства отвориле постапка за кривично гонење на носител на функција во државно претпријатие врз основа на иницијатива на ДКСК.

Причините за малиот број предмети во кои се опфаќа работењето на државните претпријатија не можат да се толкуваат дека се резултат на доброто работење на државните претпријатија, туку на неефикасноста на ДКСК и малата доверба во нејзините капацитети и непристрасност, како резултат на што се доставени мал број пријави од страна на засегнатите страни.

Малиот број предмети отворени од страна на ДКСК генерално, а оттука и за државните претпријатија, секако говори за игнорантскиот однос на надлежната институција кон реалните проблеми кои од страна на невладините организации и медиумите во континуитет беа изнесувани во јавноста во изминатиот период.

Користењето на државните претпријатија за партиски вработувања и за вработувања на носители на јавни функции, беше проблем на кој се укажуваше од страна на невладините организации со години наназад.

Така, истражувањето „Растат вработувањата во државните претпријатија“⁵ спроведено во 2016 година покажа дека во најголемите 50 државни претпријатија во периодот од

⁵ Растат вработувањата во државните претпријатија, Центар за граѓански комуникации, 2016 година

2010-2016 година бројот на вработени е зголемен за 1.781 луѓе, односно за 8%. Повеќе од половина од новите вработувања во јавните претпријатија беа евидентирани во АД Електрани на Северна Македонија (ЕЛЕМ), каде што во септември 2016 година работеле вкупно 4.907 луѓе, односно 1.104 повеќе отколку во 2010 година. Во проценти, зголемувањето изнесувало 29%. Второ на листата државни претпријатија каде што најмногу се вработувало е ЈП Комунална хигиена Скопје каде што бројот на вработени се зголемил за 332, на 1.144 луѓе. Трето на листата е ЈП за државни патишта кое што е основано на крајот од 2012 година, но всушност ги наследи имотот, средствата и вработените од Агенцијата за државни патишта. Податоците покажуваа дека во септември 2010 година во ова претпријатие работеле 51 луѓе, додека пак во септември 2016, овој број достигнал 347, што е зголемување за 296 луѓе. Со тоа, ова јавно претпријатие е рекордер ако се споредува зголемувањето на бројот на вработувањата во релативен износ – речиси седум пати повеќе отколку во 2010 година.

Овие податоци се релевантни и денеска бидејќи токму претпријатието кое според ова истражување имало најголем раст на вработувањата е најзасегнато од актуелните предмети со наводи за непотизам отворени од страна новоформираната антикорупциска комисија. Анализа на постапките за вработувањата врз основа на наводи за непотизам поврзани со предметите отворени по сопствена иницијатива и по допрен глас покажа дека од 11 вработувања на блиски лица на пратеници, министри и градоначалници дури 7 се вработиле во АД Електрани⁶. Тргувајќи од стојалиштето дека клучен параметар за нови вработувања треба да биде зголемување на обемот на работата на едно претпријатие, повеќе од јасно е дека ризикот од непотребни вработувања може да биде инспириран и не само за обезбедување на работно место за лица кои се блиски до носителите на јавни функции, туку и за нивните партиски колеги. Оттука, злоупотребата на државните претпријатија за вештачко креирање на работни места треба да биде една од главните аспекти од работењето на овие претпријатија кои ДКСК ќе ги следи во иднина.

Невладините организации и медиумите укажуваа и на низа други ризици од корупција во државните претпријатија, кои не беа соодветно следени од страна на ДКСК. Како на пример во однос на јавните набавки се укажуваше на концентрацијата на тендерите кај едни исти компании и често користење на нетранспарентната постапка на преговарање без претходно објавување оглас и итн.

Дека ДКСК не ги препознава државните претпријатија како особено подложни на корупцијата наспроти укажувањата на ОЕЦД, говори и податокот дека во досегашните државни програми државните претпријатија не беа воопшто опфатени.

6

https://www.dksk.mk/index.php?id=19&tx_news_pi1%5Bnews%5D=541&tx_news_pi1%5Bcontroller%5D=News&tx_news_pi1%5Baction%5D=detail&cHash=f56e689cee26ebdf991f40ab756895fc

Државната програма за превенција и репресија на корупцијата и за превенција и намалување на појавата на судирот на интереси со акциски план за нивно спроведување 2016-2019 година ги наведува државните претпријатија како надлежни институции само во однос на промена на дотогашниот начин на огласување во медиумите. Оваа состојба се разбира може да се објасни и со фактот дека во изминатите неколку години државата имаше високопартизирана и неефикасна Државна комисија за спречување на корупција која не беше вистински борец против корупцијата. Во прилог на ова говори и перцепцијата на граѓаните детектирана во анкетите спроведени од невладини организации. „Врз основа на спроведената теренска анкета, граѓаните сметаат дека ДКСК го штити поединечниот, а не јавниот интерес. Иако граѓаните ја препознаваат ДКСК како институција која придонесува во борбата против корупцијата и би пријавиле корупција во ДКСК, сепак повеќе од половина од нив сметаат дека ДКСК со својата работа го штити поединечниот, а не јавниот интерес. Поврзано со ова е и мислењето на повеќе од третина од граѓаните дека ДКСК неефективно ја врши својата работа“.⁷

Надзор врз работата на државните претпријатија од страна на Државниот завод за ревизија

За проверката дали јавните пари се трошат на ефикасен, ефективен и економичен начин, и дали јавните трошења, како и наплатата на приходите е во согласност со законите е задолжен Државниот завод за ревизија. Тие се задолжени ова да го прават за сите субјекти кои располагаат со јавни пари и оттука предмет на нивна ревизија се и државните претпријатија. Значењето на ДЗР произлегува и оттаму што тоа со своите фактички, објективни и непристрасни ревизорски извештаи тие треба да ја овозможат и парламентарната контрола на владите и нивното управување со институциите. Воедно, улогата на ДЗР е значајна и во насока на подобрување на политиките на управување со институциите. Оттука, со право се наметнува прашањето колку е државната ревизија активна во надзорот на работата на државните претпријатија.

Според истражувањето на Центарот за граѓански комуникации, во последните 15 години Државниот завод за ревизија спровел само 110⁸ ревизии во државните претпријатија што е 8,7% од вкупно спроведените 1.264 ревизии во овој период. Во овие 110 ревизии се вбројуваат сите видови на проверки, односно финансиска ревизија, ревизија на усогласеност, тематски ревизии и ревизии на успешност. Предмет на 110-те ревизии посветени на државните претпријатија биле 60 претпријатија, односно 42% од вкупниот

⁷ Квартален извештај бр. 5 за следење на работата на Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК), Македонски центар за меѓународна соработка, 2018 година

⁸ Анализа на контролата на Државниот завод за ревизија во државните претпријатија, Центар за граѓански комуникации, 2019 година

број. Доминантен дел од претпријатијата (58%), односно 82, немале ревизорска контрола ниту еднаш во изминатите 15 години.

Според ова истражување спорен не е само малиот број на контроли од страна на ДЗР туку и начинот на избор на претпријатија кои ќе бидат субјекти на ревизии, а тоа најдобро го покажува односот кон најголемите државни претпријатија. Во периодот од 2004 до 2018 година во најголемото државно претпријатие, АД Електрани на Северна Македонија, била спроведена само една финансиска ревизија и тоа во 2007 година за работењето во 2006 година. Во меѓувреме била направена само ревизија на усогласеност на начинот и постапките за доделување на договори за јавни набавки кои имале реализација во 2011 година. Загрижувачки е што и во двете ревизорски контроли се констатирани незаконски и ненаменски користења на средствата. Дека на државните претпријатија им е потребен засилен надзор говори и примерот со второрангираното по големина државно претпријатие, Јавното претпријатие за државни патишта. По контролата спроведена во 2016 година државните ревизори не изразиле мислење за реалноста и објективноста на финансиските извештаи за 2015 година, а за активностите, финансиските трансакции и информации рефлектирани во финансиските извештаи во согласност со релевантната законска регулатива, упатства и воспоставени политики изрази негативно мислење. Кај трето рангирано по големина претпријатие АД МЕПСО, последната ревизија е направена во 2017 година и во неа ревизорите изразиле негативно мислење за реалноста и објективноста на финансиските извештаи за 2016 година, како и за усогласеноста на активностите, финансиските трансакции и информации со релевантната законска регулатива. Негативно мислење во однос на вистинитото и објективно прикажување на финансиската состојба во финансиските извештаи за 2010 година е изразено и за Македонски шуми при последната контрола од страна на ДЗР.

Сите овие наоди говорат дека малиот број на контроли од страна на Државниот завод за ревизија не се сразмерни ниту на големината на капиталот со кој располагаат овие претпријатија ниту со наодите кои се констатирани при последните контроли. Воедно, доколку овие податоци се стават во контекст на претходните наоди, произлегува дека малиот број на контроли од страна на Државниот завод за ревизија влијае неповолно на и онака малите ефекти од досегашната работа на ДКСК.

Ваквите состојби наметнуваат потреба од преиспитување на досегашниот начин на контрола на работењето на државните претпријатија во државна сопственост. Се чини дека е неопходно да се најде начин за поголема контрола со оглед на тоа што станува збор за вкупно 142 претпријатија кои располагаат со околу 800 милиони евра и вработуваат околу 28 илјади луѓе.

Заклучок и препораки

Наведените наоди и податоци упатуваат на заклучокот дека постои загрижувачко отсуство на надзор врз работата на претпријатијата во државна сопственост и оттука зголемен ризик од корупција во државните претпријатија.

Притоа, произлезе дека надзорот од јавноста е апсолутно оневозможен од ниската транспарентност и отчетност на претпријатијата, а воедно се покажа и дека чинителите на граѓанското општество се многу пасивни во барањето на отчет од овие претпријатија. Оттука произлегува дека согласно информациите кои им се ставаат на располагање, граѓаните немаат можност да ги следат ефектите од работата на државните претпријатија.

Ништо подобро не стојат работите ниту во однос на активностите на Државниот завод за ревизија и Државната комисија за спречување на корупцијата кои ги опфаќаат државните претпријатија. Ова говори дека институциите на системот не се функционални и ефикасни ниту во насока на превенирање, ниту на детектирање и санкционирање на корупцијата во државните претпријатија. Имајќи го ова предвид во иднина неопходно е да се направат неколку значајни исчекори во оваа област.

Прво, неопходно е државните претпријатија значително да ги зајакнат своите напори за спроведување на поставените стандарди за транспарентност и отчетност кои произлегуваат од законските обврски и добрата меѓународна практика. На имплементацијата на овие стандарди треба да се гледа како на предуслов за зголемување на интегритетот во работењето и спречување на корупцијата во претпријатијата во државна сопственост. Како надлежни и одговори за остварување на оваа препорака можат да се наведат не само претпријатијата, туку и нивните основачи, односно Владата и единиците на локалната самоуправа. Воедно, неопходна е и засилена активност на невладините организации, а особено на Платформата на невладини организации за борба против корупција во насока на следење на работата на државните претпријатија во однос на примената на овие стандарди. Очекувањата за зголемување на транспарентноста и отчетноста на државните претпријатија се нотирани и во Извештајот за напредокот на земјата, изготвен од Европската Унија за 2018 година.

Второ, потребно е преиспитување на досегашниот начин на контрола на работењето на државните претпријатија во државна сопственост од страна на Државниот завод за ревизија кој се покажа дека е мал и не е сразмерен ниту на големината на капиталот со кој располагаат овие претпријатија ниту со наодите кои се констатирани при последните контроли. Неминовно е да се најде начин за почеста ревизија на овие претпријатија со оглед на тоа што станува збор за вкупно 142 претпријатија кои располагаат со околу 800 милиони евра на годишно ниво.

Трето, Државната комисија за спречување на корупцијата треба да го стави под лупа работењето на државните претпријатија и да иницира и другите институции на системот

(основачите, Владата, Собранието, обвинителството, финансиската полиција) да го подобрат начинот на контрола на нивното работење.

Четврто, потребно е државните претпријатија и нивните основачи активно да ги следат и применуваат препораките на невладините организации од земјата⁹ и од странство.¹⁰

Профил на авторот

Сабина Факиќ е истражувач од областа на антикорупцијата со фокус на јавните трошења. Основач е на Центарот за граѓански комуникации каде веќе 14 години спроведува истражувања, изготвува анализи и предлози за подобрување на законската регулатива и практика во борбата против корупција. Таа е магистер по економски науки и своето долгогодишно искуство како економски новинари (1994-2005) го насочи во делување во невладиниот сектор. Автор е на над повеќе од 30 истражувања, а голем дел од своето работење го фокусира и на градење на капацитетите и на другите невладини организации во следењето на корупцијата во јавните трошења. Активно учествувала на изготвување на релевантни закони и политики од областа на доброто владеење.

Библиографија/користена литература

Закон за јавни претпријатија, Службен весник бр. 38/96 од 31.07.1996 година

Закон за слободен пристап до информации од јавен карактер, Службен весник бр.13/06

OECD Guidelines on Corporate Governance of State-Owned Enterprises, 2015 Edition

⁹ Центар за граѓански комуникации, 2019 година и Студија за раководењето со јавните претпријатија: Кој тоа таму управува?, Институт за демократија, 2019 година

¹⁰ 10 Anti-corruption principles for state-owned enterprises, Transparency International

OECD Foreign Bribery Report, An Analysis of the Crime of Bribery of Foreign Public Officials, 2014

10 Anti-corruption principles for state-owned enterprises, Transparency International

Combating the politicization of Public Enterprises in Serbia, CPES; 2011

Извештај на Европската комисија за Република Македонија, 2018 година

Годишен извештај за работата на Комисијата за заштита на правото за слободен пристап до информации од јавен карактер за 2017 година

Ниска транспарентност на претпријатијата во државна сопственост, Центар за граѓански комуникации, 2019 година

Дури 36 државни претпријатија работат со загуба, Центар за граѓански комуникации, 2018 година

Државната програма за превенција и репресија на корупцијата и за превенција и намалување на појавата на судирот на интереси со акциски план за нивно спроведување, 2016-2019 година

Квартален извештај бр. 5 за следење на работата на Државната комисија за спречување на корупцијата (ДКСК), Македонски центар за меѓународна соработка, 2018 година

Студија за раководењето со јавните претпријатија: Кој тоа таму управува?, Институт за демократија, 2019 година